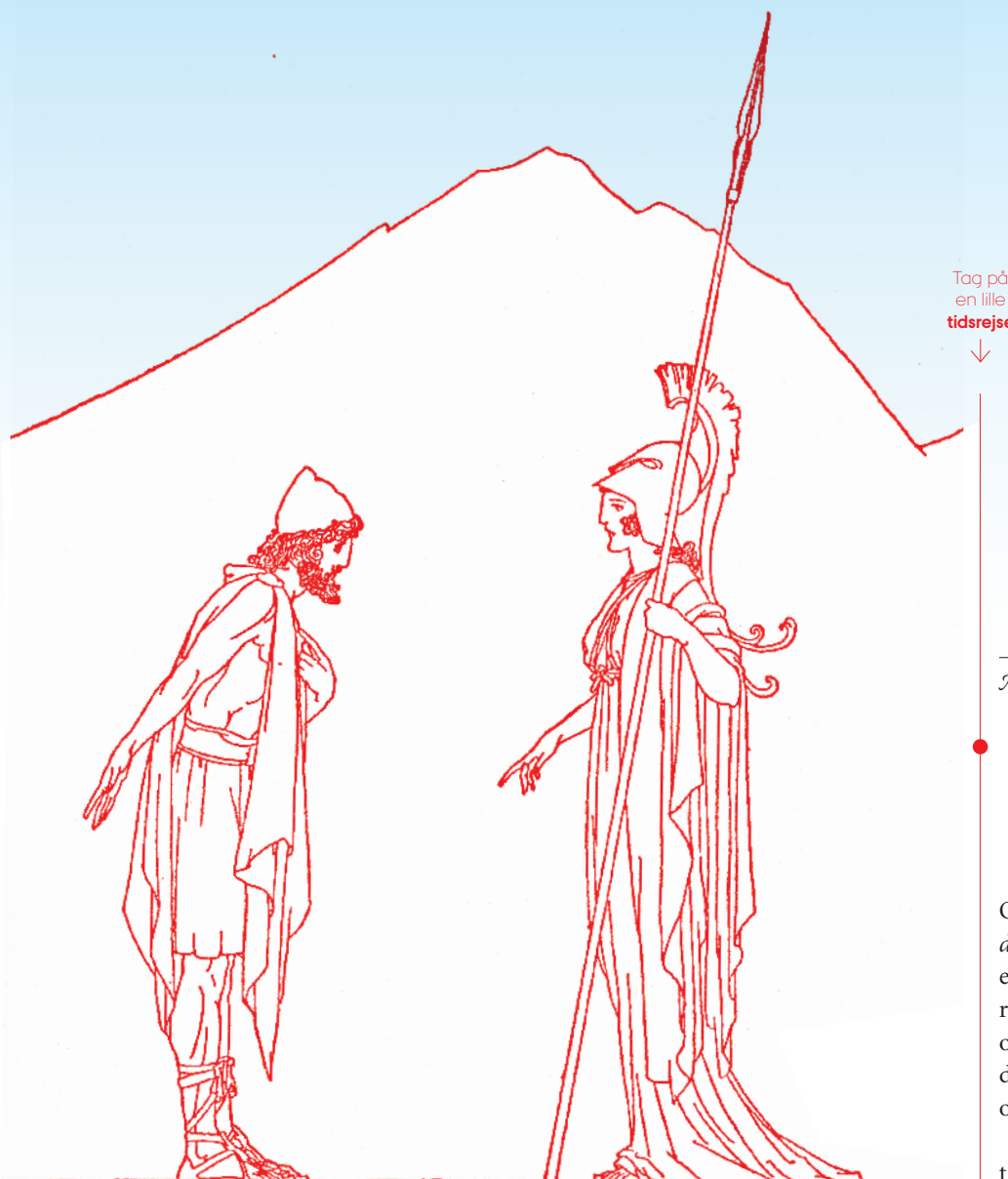

Gudinden Athene var blandt de første, der praktiserede den: fagdidaktikken. Siden har den stolte disciplin overlevet mangen en elev og underviser. Ekstern lektor FINN HOLST tager os med på **en fagdidaktisk rejse og kaster anker centrale steder i fagdidaktikkens historie fra Homer til folkeskolereform.**

TIDSREJSE I DEN **DIDAKTISKE** BERMUDA-TREKANT

Tag på
en lille
tidsrejse

Af CARSTEN HENRIKSEN

Oldtiden:

VERDENS FØRSTE ELEV OG DØDENS DÆMONER

Ordet didaktik er græsk. Det kommer af *didaktike*, som betyder undervisningskunst, og er afledt af *didaskhein*, som betyder lære, belære, undervise. Og det er da også i den græske oldtid hos **Homer** (800 f.Kr.), vi finder en af de første didaktiske situationer. Lad os give ordet til Odysseus' søn Telemachos:

»Nu da jeg er blevet stor og forstår at lytte til andres råd og vurdering om alt, og mod

gror frem i mit hjerte, vil jeg dog prøve at sende jer dødens dæmoner på halsen.« I Homers epos skruer Telemachos bissen på over for de mænd, der gør kur til hans mor. Didaktik rimer måske ikke umiddelbart på dødens dæmoner, men ikke desto mindre er det herfra, ordet stammer. Telemachos er eleven, der modtager råd og vurderinger fra en lærer – gudinden Athene, der optræder i forskellige forklædninger. Hun belærer ham om noget: Han skal rejse ud og finde ud af, om hans far er i live, og hun instruerer ham i, hvordan han skal gribe sagen an.

Hos Homer møder vi et af de tidligste eksempler i den vestlige kulturhistorie på den model, der har udgjort kernen i didaktisk tænkning – i hvert fald som den har udfoldet sig i Skandinavien og på det europæiske fastland: *Den didaktiske trekant*. Den illustrerer, at al undervisning er betinget af tre grundlæggende relationer, som det er didaktikkens opgave at beskrive: forholdet mellem lærer og elev, mellem læreren og det hun underviser i, og mellem eleven og det han bliver undervist i – undervisningens indhold. Den didaktiske trekant udspringer af antikkens retorik, der beskriver forholdet mellem taler, tilhører og talens indhold.

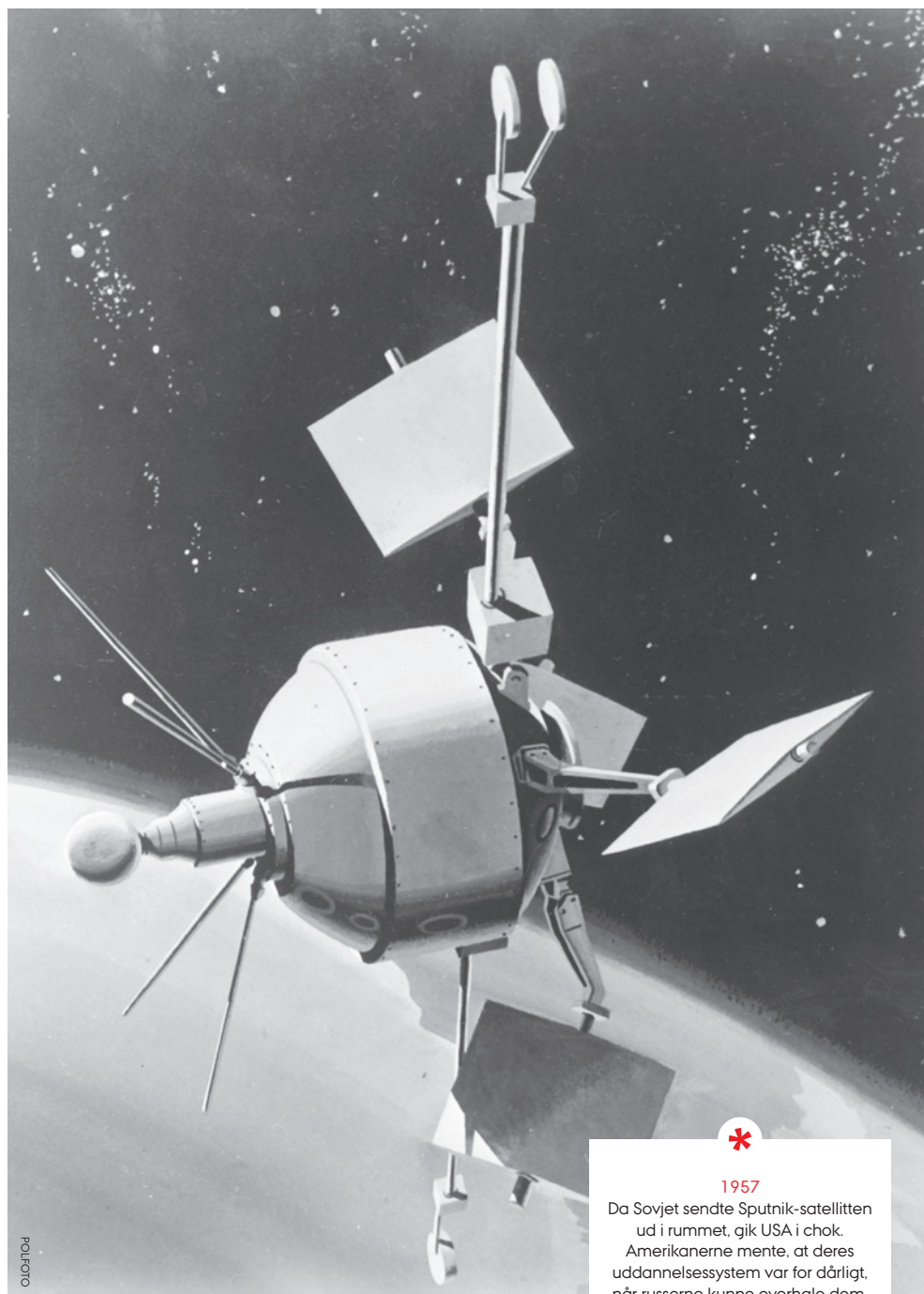

1600-tallet:

DIDACTICA SPECIALIS OG ALLE SKAL LÆRE ALT

Men hvad er egentlig fagdidaktik? Entydige definitioner, som alle kan blive enige om, hænger ikke på træerne. Hvad fagdidaktik skal beskæftige sig med og hvorfor, har naturligvis ændret sig historisk, men selv i en nutidig kontekst afhænger svaret af, hvem man spørger. Man kan desuden ikke tale om fagdidaktik, uden at begrebet om almendidaktik spiller med. Hvad forholdet er mellem de to begreber, er også til løbende forhandling i de didaktiske forskningsmiljøer.

Allerede i begyndelsen af 1600-tallet skelner den tyske teolog og filolog **Christoph Helwig** (1581-1617) mellem 'didactica

1957

Da Sovjet sendte Sputnik-satellitten ud i rummet, gik USA i chok. Amerikanerne mente, at deres uddannelsessystem var for dårligt, når russerne kunne overhale dem.

generalis' og 'didactica specialis'. Fagdidaktikken er i den forståelse et eksempel på en specialiseret didaktik, der beskæftiger sig med de enkelte fags didaktik ud fra den forudsætning, at forskellen mellem fagene har afgørende betydning for, hvordan man griber undervisningen i dem an. Typisk skelner fagdidaktikken mellem skolefag og basisfag, dvs. videnskabelige eller kunstneriske fag på universiteter, musikkonservatorier, kunstakademier osv. eller bestemte praksisformer i samfundet.

Finn Holst er ekstern lektor og videnskabelig assistent i fagdidaktik på Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU). Han peger på, at en af fagdidaktikkens opgaver er at

beskrive, hvordan man kan omsætte indhold fra basisfag til undervisning i et skolefag.

»I den fagdidaktiske teori møder man forskellige betegnelser for disse komplicerede omsætningsprocesser: transformation, didaktisering, rekontekstualisering osv. De er alle udtryk for, at det, der traditionelt kaldes nedsivningsdidaktik – forestillingen om, at indhold fra et basisfag blot siver ned i skolefaget i forenklet form – er problematisk,« siger han.

Hvad ikke alle kan lære, skal ingen lære. Uanset om Ritt Bjerregaard i sin tid sagde den berygtede ord eller ej, vender de ambitionen i den tjekkiske præst og pædagogiske tænker

✓ **Johann Amos Comenius'** (1592-1670) bane-

brydende værk 'Didactica Magna' fra 1657 på hovedet. Hos Comenius beskriver didaktikken nemlig kunsten at lære alle alt.

»Comenius' værk er et opgør med, at uddannelse var for de få – de adelige og andre privilegerede. Han argumenterede for, at uddannelse skulle almengøres. Men det betød ikke kun, at uddannelse skulle udbredes til alle, men også, at alle skulle uddannes i det alment gældende,« siger Finn Holst.

'Hvad', 'hvordan' og 'hvorfor' lyder didaktikkens tre grundspørgsmål til undervisningen. Og Comenius besvarer altså 'hvad' med 'alt' – underforstået alt, der er værd at vide for alle, fordi det gælder for alle. Men forestillingen om, at man kan lære alle alt, krakelerer i begyndelsen af det 20. århundrede. Spørgsmålet om undervisningens 'hvad' må besvares anderledes.

»Endnu omkring år 1900 kunne man finde på at skrive en bog, der på 90 sider foreskrev alt det, man skulle lære i skolen. Men i takt med at viden specialiseres og forskningen eksploderer i det 20. århundrede, bliver lærestoffet uoverskueligt. Den tysk-skandinaviske didaktik får fokus på, at man gennem professionalisering af læreruddannelsen må klæde læreren på til selv at foretage en begrundet udvælgelse af undervisningsindhold,« siger Finn Holst.

1800:

DIDAKTISK JERNTÆPPE MELLEM EUROPA OG USA

Didaktik er først og fremmest en kontinentaleuropæisk disciplin med stærkt fodfæste i Tyskland og Skandinavien og forankret i en ånds- og humanvidenskabelig tradition, bl.a. med sit fokus på dannelse som undervisningens egentlige mål og det, der er almengyldigt 'værd at vide' for alle, som undervisningens indhold. Denne idealistisk-spekulative ansats ligger langt fra didaktikken i den angloamerikanske verden, hvor man i øvrigt slet ikke taler om didaktik – højest i den nedladende betydning, der er knyttet til ordet 'didactics' som en belærende og docerende undervisningsform.

I stedet taler man om curriculum. Undervisningens indhold er ikke til didaktisk diskussion. Der er et curriculum, der skal læres, og den videnskabelige opgave er at udvikle de i objektiv forstand mest effektive undervisningsmetoder.

Skillelinjen mellem europæisk og angloamerikansk didaktik kan føres tilbage til den tyske filosof og psykolog **Johann Friedrich Herbart** (1776-1841), der omkring 1800 udviklede den første systematiske didaktik på videnskabeligt grundlag.

»Herbart baserer didaktikken på sine egne psykologiske teorier om bl.a., hvordan man engagerer eleverne. Den filosofiske dimension hos Herbart videreudvikles i den dannelseseoretiske europæiske didaktik, mens hans psykologiske idéer falder i smag hos amerikanerne,« forklarer Finn Holst.

Da Sovjet i 1957 sendte Sputnik-satellitten ud i rummet, gik USA i chok.

»Amerikanerne konkluderede, at når russerne kunne gøre noget, USA endnu ikke kunne, måtte det være, fordi det amerikanske uddannelsessystem var for dårligt. Den psykologiske tilgang, man havde arvet fra Herbart, blev omdrejningspunktet for den omfattende opgradering af uddannelsessystemet, der blev sat i værk. Men fokus var på at udvikle effektive undervisningsmetoder, så eleverne bedre kunne lære curriculum,« fortæller Finn Holst.

Med den amerikanske pædagogiske psykolog **Lee S. Schulmans** (1938-) begreb om 'pedagogical content knowledge' fra 1986 indvarsles imidlertid et opgør med det angloamerikanske fokus på metode og dets manglende didaktiske refleksion over undervisningsindhold og curriculum.

Sideløbende hermed begynder den europæiske didaktik i anden halvdel af det 20. århundrede at nedtone de spekulative og idealistiske dimensioner og i stedet knytte de didaktiske refleksioner til samtidens udfordringer og forankre dem i empiri. I 1962 holdt den tyske pædagog **Heinrich Roth** (1906-1983) en forelæsning om 'den realistiske vending i den pædagogiske forskning', der fik stor indflydelse på den tysk-skandinaviske didaktik med sin betoning af empiri.

»I både den angloamerikanske og den kontinentaleuropæiske verden har man leget snøven på et ben. Uafhængigt af hinanden finder de begge ud af, at der er et andet ben, man er nødt til at tage i brug for at stå godt. Groft sagt finder europæerne ud af, at de må forpligte sig mere på empirien, mens amerikanerne finder ud af, at de må tage indholdsdimensionen op til overvejelse,« siger Finn Holst.

Wolfgang Klafki

1950:

DANNELSE SOM MÅL

Målet med Athenes belæring af Telemachos er dannelse – at han modnes og ikke blot indser, hvad der er rigtigt at gøre, men også får mod til at gøre det.

Dannelse er et centralt begreb i den europæiske didaktiks historie, Forestillingen om, at eleven ikke blot skal lære et bestemt lærestof, men skal blive et dannet menneske – at undervisningens mål er at danne eleven som menneske – bærer en stor del af den pædagogiske og humanistiske tænkning fra 1800-tallet og frem.

Den tyske didaktiker og dannelses tænker **Wolfgang Klafki** (1927-) har haft stor indflydelse på tysk og skandinavisk didaktik med sine teorier fra 1950'erne om formal, material og kategorial dannelse og sit begreb om den dobbelte åbning i undervisningen – at stoffet åbnes for eleven, og eleven åbnes for stoffet.

»Klafkis tidlige didaktiske teorier blev dog kritiseret for at være til festlige lejligheder, men vanskelige at anvende i praksis. Klafki har siden omformet sine teorier til det, han kalder en »kritisk-konstruktiv« didaktik, der bliver samfundsrelevant ved at arbejde med »epokal-typiske« problemstillinger« siger Finn Holst.

1960:

TREKANTEN DER BLEV FOR FIRKANTET

Den didaktiske trekant med elev, lærer og undervisningsindhold bliver i fagdidaktikkens nyere historie vejet og fundet for let. For den didaktiske trekant er for firkantet til at begribe det væv af komplekse faktorer, der spiller ind i undervisningen.

»Den didaktiske trekant er en forsimpning. Den bygger på en idé om, hvordan vi kan tænke os til, hvad de centrale ting i undervisningen er. I moderne fagdidaktik går det galt

for trekanten. Med den realistiske vending i 1960'erne afløses den af forskellige relationsmodeller, der bl.a. bygger på empirisk klasserumsforskning,« siger Finn Holst.

For når man først går i gang, ruller lavinen af ting, didaktikken må tage højde for. En lærer underviser en elev i et emne i et bestemt fag i en skole. Samfundet ønsker, at elevens skolegang præger ham på en bestemt måde og giver ham bestemte faglige færdigheder og personlige kompetencer. Læreren har planlagt undervisningen ud fra nogle målsætninger og gennemfører den på en bestemt måde med et bestemt formål for øje. Undervisningen foregår i en bestemt social kontekst med institutionaliserede kommunikations- og adfærdsformer. Eleverne har nogle bestemte forudsætninger for at lære det, der undervises i – eller mangler dem. Har eleven lært det, han skulle? Hvilken effekt har undervisningen haft, og hvordan vurderer man det? Og så videre.

I sin klassiske form er den didaktiske trekant altså snarere en Bermuda-trekant, hvor en række afgørende dimensioner af undervisning kan forsvinde sporløst. Fagdidaktikens nyere teorihistorie er derfor historien om, hvordan forskellige modeller afløser hinanden i nye forsøg på at indfange og beskrive undervisningssituationen.

En af de relationsmodeller, der har haft størst indflydelse i tysk-skandinavisk didaktik er den såkaldte Berliner-model, i første omgang udviklet af den tyske pædagogiske forsker **Paul Heimann** (1901-1967). Modellen udpeger fire typer beslutninger, deres forudsætninger og de relationer, de indgår i: indhold/tema, medier/læremidler, metode og intention/mål med undervisningen. Her skal lærerne træffe didaktiske valg. Der er dog ikke tale om frie valg, for valgene påvirkes af en række faktorer, bl.a. personlige og socio-

kulturelle forhold hos lærer og elever samt de institutionelle betingelser.

»Heimann går den empiriske vej. Han ser på, hvilke didaktiske beslutningsprocesser, der reelt er på færde i undervisningen. Berliner-modellen har været afsæt for en række andre relationsmodeller« siger Finn Holst.

2014:

EN FAGDIDAKTISK SKOLEREFORM?

Spørgsmålet om undervisningens indhold og mål er et af de vanskeligste i didaktikken, mener Finn Holst.

»Vi ser aktuelt herhjemme med læseplaner og fælles mål, hvordan der detaljeret foreskrives, hvad eleverne skal kunne. Området er et kampfelt, fordi der er knyttet en masse samfundsmæssige og politiske værdier til de centrale didaktiske spørgsmål om, hvad man skal lære i skolen, hvorfor man skal lære det, og at eleverne faktisk lærer det,« siger Finn Holst.

Udgangspunktet for fagdidaktikken herhjemme har været, at det måtte være op til lærerne med udgangspunkt i konteksten at udvælge og udvikle undervisningsindhold: hvad er det for elever, jeg har med at gøre, hvordan differentierer jeg min undervisning, hvordan er den institution, min undervisning foregår i, hvilke samtidige problemstil-

linger spiller ind på mit valg, og hvordan opnår jeg på den baggrund den bedste læring for alle?

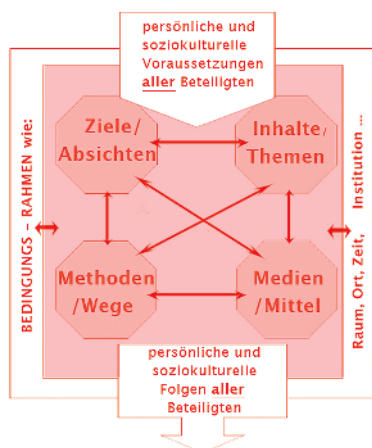
»Men i det øjeblik man indfører målstyret undervisning og skal fokusere på, hvordan man mest effektivt opnår målene, får didaktikken fokus på metode. Det er et brud med den europæiske tradition for at se formål og indhold som didaktikkens vigtigste spørgsmål. Kan man imidlertid kombinere de to tilgange, vil meget være vundet. Der er særlige gode forudsætninger her hos os i det skandinaviske område for at realisere at didaktik og curriculum mødes, fordi vi har tilknytning til begge traditioner. At tænke og praktisere didaktik i sådan en udvidet forståelse vil være en stor gevinst, men også en udfordring for lærerne. Det kræver øget professionalisering understøttet af empirisk forskning. Så der er brug for fagdidaktik og fagdidaktisk forskning,« slutter Finn Holst. ■

FINN HOLST

Finn Holst er ekstern lektor og videnskabelig assistent ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet. Han er tilknyttet forskningsprogrammet for fagdidaktik og har bl.a. beskæftiget sig med musikfagets didaktik.

Berliner-model udviklet af Paul Heimann

2014
Hvorfor og hvad skal eleverne lære, og lærer de det rent faktisk?
Didaktikken er fortsat et kampfelt.